

Key words: toxoplozmosis, brusellosis, mixed infection

İBTİDAİ SİNİFLƏRDƏ TƏLİMİN MƏZMUNUNA ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEVİN İNCƏSƏNƏT HAQQINDA İDEYALARININ TƏBLİĞİ

Hüseynli Səriyyə Səftər qızı
Azərbaycan Dillər Universiteti

Ulu Öndər Heydər Əliyevin tarixi uzaqgörənliklə dediyi sözlər bu gün ölkəmizin müxtəlif tipli təhsil müəssisələrində aparılan təlim-tərbiyə işlərinin əsas mahiyyətinin düzgün yerinə yetirilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir: "Müstəqil Azərbaycanda bilik alan hər bir gənc gələcəkdə Azərbaycanın mənafeyi üçün çalışmaq qarşısına məqsəd kimi qoymalıdır. Ona görə də o öz ölkəsini yaxşı tanısin, öz tarixini yaxşı bilsin". Təsədüfi deyildir ki, Ulu Öndər Heydər Əliyevin 30 mart 1998-ci il sərəncamı ilə Dövlət komissiyası tərəfindən hazırlanan və 15 iyun 1999-cu il tarixində təsdiq olunan "Azərbaycan Respublikasının Təhsil sahəsində islahat proqramı"nda gənc nəslin mənaəvi zənginlik zəminində yetişməsinə milli tariximizin, mədəniyyətimizin, incəsənətimizin, adət və ənənələrimizin dərinədən öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirilmiş, qarşıya mühüm təxirəsalınmaz vəzifələr qoyulmuşdur.

Azərbaycan Respublikasında ümumi orta təhsilin dövlət standartları"nda [1], habelə "Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin konsepsiyası"nda [2] incəsənət təhsil sahəsinə və bu sahəni təmsil edən musiqi, təsviri incəsənət fənlərinin tədrisinə xüsusi fikir verilməsi, şagirdlərin bilik, bacarıq və vərdislərinin hər vasitə ilə artırılması imkanlarının nəzərə çatdırılması təqdirdə layıqdır.

İbtidai təhsildə incəsənət nümunələrindən istifadənin **əsas məqsədi** şagirdin dünya mədəniyyətinə dəyər münasibətləri kimi bədii, estetik, mənaəvi və əxlaqi mədəniyyətinin formalaşması, onun inkişafı, yaradıcı potensialı, dünyanın yaradıcı inkişafında və yaxşılaşmağa doğru dəyişməsinə iştirakını nəzərdə tutur. Bu hədəfə çatmaq üçün aşağıdakı **vəzifələr** qoyulur:

1. Şagirdlərin yerli və dünya sənətinin bədii obrazlı sistemi vasitəsilə bəşəriyyətin mədəni təcrübəsini dərk etməsi.

2. Doğma mədəniyyətin milli özünəməxsusluğu haqqında fikirlərin inkişafı.

3. Ətrafdakı gerçəkliyin bədii-estetik inkişafı və bədii irsin qavranılması prosesində şagirdlərin mənaəvi cəhətdən zənginləşməsi.

4. Dünyanın bədii və xəyali bir anlayış forması kimi sənət anlayışının formalaşması.

5. Şagirdlərin duyğu və emosional sahəsinin inkişafı.

6. Vizual fəaliyyət əsasında şagirdlərin yaradıcılıq potensialının və bədii qabiliyyətlərinin inkişafı üçün şəraitin yaradılması.

7. Nəzəri biliklər, dil və təsviri sənət əsərlərinin ifadəli vasitələr sistemi ilə tanışlığı.

8. Təlim və tərbiyə prosesində bədii fəaliyyət növlərindən istifadə etməklə praktik bacarıqların formalaşdırılması.

Bu vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün aşağıdakı metodlardan istifadə edilmişdir:

1. Yeni təlim texnologiyalarının tətbiqi.
2. İKT-dən istifadə.
3. Problemlə situasiya.
4. Tədqiqat işi.

5. Bədii irsin öyrənilməsi.
6. Öyrənilən mövzular üçün illüstrasiya materialının seçilməsi.
7. Musiqi və ədəbi əsərləri dinləmək (xalq, klassik, müasir).
8. Əsərlərin müzakirəsi.
9. Foto və video çəkilişlər.
10. Kino və videoçarxlar.

"Azərbaycan dili", "İngilis dili", "Həyat Bilgisi" və digər fənlərin tədrisində incəsənət nümunələrindən istifadə uşaqlarda maraq, sərbəstlik və öz imkanları qarşısında heyranə yaradır. Təlim prosesində müəllim aşkar olunmuş maraq və qabiliyyətləri nəzərə alaraq uşaqları müəyyən istiqamətə yönəldir. Maraq nə qədər güclü olarsa, fəaliyyət birdə qədər mükəmməl olur. Müəllim çalışır ki, uşaqlar məhz özləri təşəbbüs irəli sürsünlər və onları qiymətləndirir. Yüksək fəallıq nəticəsində şagirdlər təfəkkürün müxtəlifliyini nümayiş etdirir və görünlən işlər orijinal alınır. Onların gördükləri işlərə emosionalılıqla aludə olması təlim prosesinin vəzifələrinin uğurla yerinə yetirilməsinə səbəb olur. L.S.Viqotskiy qeyd edir ki, incəsənətin tətbiqi əhəmiyyəti son nəticədə tərbiyəvi təsirə gətirib çıxarır [5,242].

Bu dərslərdə şagirdlər fəal surətdə fikirləşir, onlarda iradə və yaşıdları ilə birgə işləmək həvəsi yaranır.

Müşahidələr göstərir ki, yeni materialın təqdim edilməsində incəsənət nümunələrinin nümayiş məqsədilə kompüter texnologiyalarından istifadənin böyük rolu vardır. Kompüter texnologiyaları fərdi və qruplarla iş formalarını optimal surətdə birləşdirməyə imkan verir. Qrup işləri daha müvəffəqiyyətlə keçir. Təqdim olunan mövzuların öyrənilməsində uşaqlar çox mehribanlıq və birlik nümayiş etdirirlər. Hər biri öz tapşırığını layiqincə yerinə yetirir. Təqdimatlar rəngarəng və məzmunlu alınır.

Çətin zəhmət sayəsində uşaqlar işlərinin uğurunu yaşayırlar. Uşağa inam, ona güvənmək, öz ideyalarını həyata keçirmə və özünü təsdiqləmə istəklərinin dəstəklənməsi yaxşı nəticələr verir. Dərs keçirildikdən sonra hər bir uşağın ruhunda bir yaradıcılıq nişanəsinin qalması vacibdir.

Təhsil və pedaqoji məqsədlər üçün kino və video materiallardan istifadə uşağın ali zehni funksiyalarına və şəxsiyyətinə təsir göstərməyin yollarından biri olduğundan, kino şagirdin təklif olunan mövzuya, düşüncəyə aktiv fərdi münasibətinin formalaşması üçün yeni imkanlar açır və özünüdərkini formalaşmasına təsir göstərir.

İbtidai sinif müəllimləri müxtəlif sənət növlərinin inteqrasiyası ilə qarşılaşırlar: rəsm, musiqi, kino, teatr. Rəssamlıq, musiqinin tətbiqi "Azərbaycan dili", "Rus dili", "İngilis dili, "Həyat bilgisi" dərslərində xəyali təfəkkürü inkişaf etdirir, kitabdan oxuduqları ilə bədii əsərlərin müqayisə edilməsi bir çox məsələlərə aydınlıq gətirir, başqasının baxışına hörmət etməyi öyrədir, müstəqil düşüncəni formalaşdırır və şagirdlərin zövqünü inkişaf etdirir.

Dərslərdə verilmiş mövzu ilə kino arasında qarşılıqlı əlaqənin ən təbii forması film uyğunlaşmasıdır. Kino fraqmentlərinin və video məlumatların nümayişinin psixoloji və pedaqoji xüsusiyyətləri nəzərə alaraq, bir filmin (10-15 dəqiqə vaxtda) və ya bir neçə hissəsi (hər biri - 5 dəqiqədən çox olmayaaraq) təhlil olunur. Dərsdə fraqmentlərin seçilməsinə, epizodun süjetin inkişafında tutduğu yer, qəhrəmanların obrazlarının necə açıldığı, yazıçının məharətinin necə əks olunduğu, tarixi dövr və janr özünəməxsusluğunun ötürülməsi təsvir olunur.

Məktəbdəki eksperimental işin nəticələri təlimə marağın artırılmasını, oxu və tamaşaçı fəaliyyətinin xüsusi təşkil olunmuş qarşılıqlı əlaqəsi ilə məktəblilərin ədəbi inkişafının daha intensiv gətirdiyini təsdiqləməyə imkan verir. Bu qarşılıqlı səmərəliliyi təmin edən bir sıra şərtlər mövcuddur:

- şagirdlərin ifadə vasitələri ilə əvvəlcədən tanışlığı;
- bir filmin və ya bir parçanın müzakirəsi, məktəbliləri ədəbi mənbəyə müraciət etməyə sövq edən problemli vəziyyətin izahı;
- tamaşaçı fəaliyyətinin oxu fəaliyyətindən üstün olması və ya ona bərabər olması.

Oxu və baxış fəaliyyətləri arasında qarşılıqlı əlaqə prosesi bir neçə mərhələdə baş verməlidir.

İncəsənət nümunələri arasında musiqinin rolu əvəzəlməzdir. Qeyd edilməlidir ki, o, bədii təxəyyül, fantaziyəni eyni dərəcədə inkişaf etdirir, emosional aktivliyi artırır, bir sözlə insanın daxili aləminin zənginliyinə gətirib çıxarır. Müəllim nəzərə almalıdır ki, musiqinin səslənməsi görmə obrazlarına xüsusi əhəng və qabarıqlıq verir. Şübhəsiz, belə coşqun qavrama şagirdin yaradıcı fəaliyyətinə stimullaşdırıcı təsir göstərir.

İstənilən mövzu şagirdlər tərəfindən yalnız öyrənilməli deyil, o, həm də daxilən yaşanmalıdır. Müəllim tərəfindən bədii metodikanın dərslər zamanı həyata keçirilməsi, yəni məşğələlərin bədii cəhətdən təşkil olunması şagirdlərin incəsənət barədə olan biliklərinə emosional rənglər qatır, onların ətraf aləmə münasibətlərini formalaşdırır.

III sinfin "Azərbaycan dili" dərslərində [4] verilmiş Dünya şöhrətli Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəylinin həyat və yaradıcılığında bəhs edərkən onun "Koroğlu" operasından uvertürasını səsləndirmək şagirdlərdə ruh yüksəkliyi yaradır. Musiqinin möhtəşəmliyinin dərk edilməsi onların simasının ifadəsində özünü büruzə verir. Daha sonra "Koroğlu" filmindən fragment nümayiş etdirilir. Bu nümunə aşağıdakı mərhələlərdə həyata keçirilir:

- a) şagirdləri film qavrayışına hazırlamaq;
- b) fragmentləri izlədikdən dərhal sonra təəssürat mübadiləsi aparmaq;
- c) Üzeyir Hacıbəyli haqqında mətni oxumağa müsbət münasibət yaratmaq;
- d) filmi və bədii mətnin müqayisəli təhlili.

Təlim prosesində kinofilmlərdən istifadə tədrisin optimallaşdırılmasına, əyləncəli hala gətirilməsinə, şagirdlərin yaradıcı özünüifadə ehtiyaclarını reallaşdırmasına imkan verən tamamilə məqbul bir iş növüdür. Bunlar ədəbi təhsil problemlərinin ənənəvi həll yollarını uğurla tamamlayan yenilikçi iş formalarıdır. Film ekranlaşdırılmasının istifadəsi öyrənmə prosesini yalnız bu işi sistemli şəkildə həyata keçirildiyi təqdirdə zəngin və maraqlı edir. Əlbəttə ki, bu müəllimdən müəyyən qədər bilik və bacarıq tələb edir. Amma ilk növbədə hər dərslər şagirdlər üçün mənalı və yaddaqalan olması müəllimdən yüksək səriştəlilik tələb edir.

İndiki dövrdə hər bir məktəb şagirdlərinə müxtəlif janrlı incəsənət əsərlərinə maraq və mənəvi tələbat hissi formalaşdırmalıdır. İncəsənət əsərləri həyatda baş verən hadisələri daha təsirli və təbii şəkildə təsvir və tərənnüm etmək imkanına malikdir. Bu baxımdan da tədqiqat prosesində müxtəlif fənlərin təlimində incəsənət nümunələrindən istifadə uğurlu nəticələr əldə etməyə imkan verir.

Təlim prosesinin ən mühüm mərhələlərindən biri də qiymətləndirmədir. Hər bir fənn üzrə təlim prosesinin müxtəlif mərhələlərində aparılan qiymətləndirmə şagirdlərdə müsbət emosiya doğurmalıdır. O cümlədən ibtidai siniflərdə incəsənət nümunələrindən istifadə etməklə əldə edilən bilik və bacarıqların qiymətləndirilməsində yaradıcılıq, yüksək estetik zövq və daim yüksəlişə, ümumbəşəri dəyərlərə yönəlmiş müsbət keyfiyyətlərin formalaşması baş verməlidir. Bu prosesdə müəllim şagirdləri tənqid etməməli, daha çox əldə etdiyi nailiyyətləri, keyfiyyət göstəricilərini və qazandığı dəyərləri alqışlamalıdır. Müəllim təlim prosesində müəyyənlaşdırılmış hər hansı bir çətinliyi aradan qaldırılması yollarını tapmaqda onlara dəstək verməklə stimulyatçıdır.

Mədəniyyət və İncəsənətimizin inkişafına yüksək dövlət qayğısı bu gün də davam etməkdədir. Respublika Prezidentinin bu sahə ilə bağlı imzaladığı sərəncamlar, Şuşanı "Mədəniyyət Paytaxtı" elan etməsi, Heydər Əliyev fondunun Prezidenti, Birinci vitse – prezident, UNESKO VƏ İSESKON-nun Xoşməramlı Səfiri Mehriban xanım Əliyevanın bilavasitə mədəniyyətin, incəsənətin inkişafına göstərdiyi diqqət Azərbaycan xalqının milli-mədəni irsinin və mənəvi dəyərlərinin dünya miqyasında tanınmasına və təsdiq edilməsinə yönəlmişdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycan Respublikasında ümumi orta təhsilin dövlət standartları <https://pdfslide.net/documents/azrbaycan-respublikasında-üemumi-thsilin-doevlt-standardları.html>
2. Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulum). // Kurikulum, 2008, № 1, səh.13
3. Cəbrayilov İ.H. Müasir təhsil: axtarışlar və perspektivlər. Bakı: Mütərcim, - 2013, 296 s.
4. İsmayilov R., Orucova G., Cəfərova D., Xəlilov Z. Azərbaycan dili (III sinif dərsləri). –Bakı: Altun kitab, - 2018. - 208 s.
5. Vıqotskiy L.S. Психология искусства. Москва: Педагогика, - 1987, - 34 с.

РЕЗЮМЕ

ВНЕДРЕНИЕ ИДЕЙ ВЕЛИКОГО ЛИДЕРА ГЕЙДАРА АЛИЕВА ОБ ИСКУССТВЕ В СОДЕРЖАНИИ ОБРАЗОВАНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

В статье рассматривается отношение Гейдара Алиева к искусству и его особое внимание к глубокому изучению национальной истории, культуры, искусства, обычаев и традиций в процессе воспитания подрастающего поколения на основе духовного богатства. В статье автор показывает применение видов искусства в процессе преподавания различных предметов в начальной школе. Показывает результаты, дает действенные предложения.

Ключевые слова: Гейдар Алиев, искусство, духовное богатство, учащиеся, музыка, кино, изобразительная деятельность, творчество

SUMMARY

IMPLEMENTATION OF IDEAS OF GREAT LEADER HEYDAR ALIYEV ON ART IN THE CONTENT OF EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL

The article examines the attitude of Heydar Aliyev to art and his special attention to a deep study of national history, culture, art, customs and traditions in the process of educating the younger generation on the basis of spiritual wealth. In the article, the author shows the use of arts in the teaching of various subjects in primary school. Shows results, gives actionable suggestions.

Key words: Heydar Aliyev, art, spiritual wealth, students, music, cinema, visual activity, creativity

MÜASİR RUS VƏ İNGİLİS ROMANLARINDA MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRİN MƏHV OLMASI (LYUDMILA ULITSKAYA VƏ ROZAMUNDA PİLÇER)

Hüseynova Aytən Abas qızı
Bakı Slavyan Universiteti

Müasir rus və ingilis əsərlərində insan və onun dünyası arasında olan sıx təmasdan, onun xarakterik xüsusiyyətindən daha çox təsvir edilir. Bu zaman insanlar, əşyalar və mövqelər arasında olan möhkəm əlaqə daha da aktual görünür. Onlar sanki bir dialektik birlikdə öz əksini tapırlar. [2, 34] Mənəvi dəyərlərin arasında ailə dəyərləri həmişə öndə olub və ədəbiyyatda öz xüsusi yerini tutub. Müasir zamanda da yazıçılar yenə də ailə dəyərlərinə üstünlük verirlər.

Amma təəssüflə onu bildiririk ki, XX ərin sonlarında oxucular artıq mənəvi dəyərlərin məhv olmasının şahidi olurlar. Ədəbiyyatda da ən gözəl ailə adət və ənənələri məhv olur. Bütün bunlar əlbəttə öz əksini bir çox yazıçıların yaradıcılığında öz əksini tapır. Onu da vurğulamaq istərdik ki, mənəvi dəyərlərin məhvi çox zaman kəskin halda təsvir edilir. Buna misal olaraq L. Ulitskayanın